

EUSKALTZAINDIA EUSKAL HITZ-ALTXORRAREN BERRIKUNTZA-LANEAN: EGINKIZUNA ETA JARDUPIDEA

Laurgain-Aia, 1991-XI-28

Mikel Zalbide

SARRERA

Eskerrak emanaz ekin nahi nioke nere gaurko azalpen-lan honi. Hiztegitzaintza-batzordearen izenean eskerrak eman nahi dizkiot Euskaltzaindiari orain bi hilabete egin genion eskabidea aintzakotzat hartu duelako eta, horren ondorioz, batzorde honen zenbait kezka eta aburu behar den astiaz aztertzeko egun osoko jarduna eratu duelako. Badakigu eskua bete lan daukala gure Hizkuntz Akademiak, egunean eguneko bere jardunean. Eta konturatzen gara euskaltzaintzat ez dela lan samurra urte-hasieran iragarri gabeko eginkizun batentzat leku egitea. Eskerrik asko, beraz, batzordekideon izenean.

Gutxitan biltzen da, bestalde, Euskaltzaindiaren Hiztegitzaintza-batzorde hau. Orain bost urte pasatxo egin zuen Lekunberrin, oker ez banago, bere osoko azken bilera. Etengabe bildu beharrik ez dauka, noski, horrelako batzorde batek: bilera eta bileraorde gehiegitxo egiten ditugu bestela ere, batean hau dela eta bestean hori dela medio. Bakan biltzeak ere badu, beraz, bere mesedea. Kontua da han eta hemen pauso bat baino gehiago hartu dela azken urteotan, edo hartzen ari dela orain, aski zuzenean Hiztegitzaintza-batzorde honi dagokiona. Eta egoki iritzi diogu batzordekideok, pauso eta neurri horien ildotik, hiztegitzaintzaren eguneroko jardunean alto egin eta egun osoko gogoeta-aldia egitea. Zer dela eta bururatu zaigu, ordea, berariazko bilera hau egitea? Bi gogoeta-gai izan ditugu, funtsean, horretara bultzatu gaituztenak. Labur-labur azaltzen saiatuko naiz bi puntuok:

a) Lexiko-berrikuntzaren alorrean hainbat erabaki konkretu hartzen hasi da Euskaltzaindia, azken bizpahiru urteotan. Erabaki horietariko zenbait, oso oker ez banago, Hizkuntz Akademiak berak 1981ean hartutako erabakiaren aurkakoak dira zuzenean, eta 1986an hartutako bide malguagotik ere urrundu egiten dira hainbatean. Hiztegitzaintza-batzordearen

ustez badago arrazoirik, gertaera horiek direla eta, gogoeta-lan berezirik egiteko. Galdera bi sortzen zaizkio noski, eta besteak beste, puntu honetaz argibide bila hasten denari: Euskaltzaindiaren lana al da, batetik, euskal hitz-altxorren berrikuntza-lana? eta, bestetik, aurreko galderak baiezko (nola-halako, baina baiezko) erantzuna jasoko balu, zein prozeduraz edo jardupidez baliatu behar luke Euskaltzaindiak lexiko-berrikuntza hori aurrera eramateko?

Galdera hau ez da, aurrerago ikusiko dugunez, berria. Orain bost urte Lekunberrin bildu ginenean, esate baterako, luze jardun genuen honetaz. Eta, ustez, adostasun zabal batera iritsiak ginen bilera haren ondoren. Denborak erakutsi du, aldiz, iritzi-bateratasun hura ez zela hain sendoa eta, berriro bakoitza bere aldetik hasiko ez bagara, gaiari aurrez aurre heldu eta irtenbide eroso bat aurkitu beharra dagoela.

b) 1986-87ko ekinaldi hartan, lexiko-berrikuntzari behar zen oinarri sendoaz erantzun ahal izateko, egungo euskararen bilketa-lan sistemati-koa eragin eta gidatzea erabaki zuen Euskaltzaindiak: honen lekuko zuzena dugu, ongi gogoan izango dugunez, 1987ko urtarrilaren 31n Euskaltzaindiak hartutako erabakia. Bost bat urteko epea ezarri zitzaion, lehen estimazio batean, eginkizun horri. Bataio-izen ezaguna eman ere bai: EEBS proiektua. Lanean aritu da ordutik hona bai Hiztegi-gintza-batzorde honen baitako EEBS batzorde-atala eta bai, bereziki, UZEI etxea. Lanaren diseinuaz, gidaritzaz eta jarraipenaz arduratu da Euskaltzaindiaren batzorde-atal hori, eta lana bera egiteaz UZEI.

Bost urteko epea amaitzen ari den honetan badago arrazoirik, alde batetik, zer egin den aztertzeke eta egin den honek Euskaltzaindiari, bere lexiko-berrikuntzaren alorrean, zertan lagun diezaiokeen hausnartzeko. Horra hor, beraz, gaurko jardunaldi honi egotzitako bigarren aztergaia. Kronologiaz bigarrena izanik ere, badago gainera arrazoi sendorik denbora aldetik atentzio nagusia bigarren gai honi eskaintzeko. Herri-erakundeek aurtan amaitzen dute azken bost urtealdi honetako hitzarmen-epea. Eta interesik balukete, zinez eta benaz, hurrengo epealdi batean lexiko-berrikuntzak Euskaltzaindiaren, UZEIren eta alor honetan diharduten gainerako erakunde-elkarteen ustez nondik nora joan behar duen jakiteko: ez, noski, azken puntu eta xehetasuneraino, hori ez bait da hiztegi kontuan egun bateko jardunaz erraz argitu ahal izaten; bai, ordea, bere zertzelada nagusietan. Nolako bizkarrezurra eman nahi dio Euskaltzaindiak, hurrengo bost urteotan, euskal hitz-altxorren berrikuntza-lanari. Non ezarri nahi ditu ekintza-lehentasunak, eta zer moduko lankidetzabideak eratu nahi ditu modernizazio-lan honetan ari diren etxeekin.

Hauek ditugu, beraz, gaurko jardunaldi honetarako begiz joak ditugun gaiak. Joan den irailaren 25ean, batzordearen buru den Ibon Sarasolarekin alde z aurretik bildu eta gaia zehaztu ondoren, azalpen-idazki

bat aurkeztu genion Hiztegegintza-batzordearen arduradun guztiok Euskaltzaindiari. Idazki horretan, xehetasun handiegitan sartu gabe ere, batzordekideok puntu horretaz eta oinarrizko adostasun batez bilduak genituen hainbat irizpide eskaini genion Hizkuntz Akademiari, gaurko bilera honetara esku-hutsik etorri beharrik izan ez zezan. Azalpen-idazki hartan labor bilduz emandakoak halako xehetasun batez aztertuko ditugu gaur, guztiok zer ausnar, zer eztabaida eta zer argitu izan dezagun. Gorago esan dizuedanez presa-kontua ere badago tartean. Asteak eta hilabeteak ez dira alferrik pasatzen. Edozein hiztegi-kontu, halako ganora eta sakontasun batez aurrera atera nahi denean, baliabide artezak behar izaten dira eskueran: giza baliabideak, noski, lehen-lehenik (hiztegegintzan trebeak diren espezialistak, alegia). Ez horiek bakarrik ordea: kontuan hartu beharrak dira orobat, izan ere, gauza-baliabideak (lokalak eta, ororen buru, informatika-euskarria) eta antolamendu-bideak (nor zertaz arduratuko den, nor noren buru, etab.).

Baliabide guzti horiek irispidean izango badira, berriz, badakizue kaka non dagoen: dirubideak segurtatu behar dira. Hiztegegintza kontuan ere musutruk ez da gaur, zorionez, inor ibili zale.

Lexiko-berrikuntzarako dirubideak, 1987-1991 epean Eusko Jaurlaritzatik EEBS proiekturako eman izan direnak, 1992an eta hortik aurrera ere eman behar diren ala ez jakin nahi lukete Herri Aginteez. Eta, hori baino garrantzitsuago dena akaso: dirubide horiek zertan, nola eta noiz eralgi nahi diren argitu nahi lukete. Ez azken xoko-mokoa argitzeraino, lehen esan dudanez, edonork ikusten bait du hori ez dela kolpean argitzeko moduko egintza. Bai, ordea, bere zertzelada nagusietan eta behar adinako zehaztasunez.

Hiztegegintza-batzordearen idazkari izateaz gainera Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Saileko zerbitzuburu ere banaiz, dakizuen; eta utz egidazue, bigarren ikuspegi horretatik, azken aldiz izango bada ere, presa eta premia-kontu hori azpimarratzen.

Hel diezaiozun beraz, bestelako itzulingururik gabe, eguneko aztergai-zerrendari. Lehenengo puntua (lexiko-berrikuntzaren alorrean Euskaltzaindiak zer egin behar lukeen alegia, eta zein jardupidez) aztertu nahi nuke nik berariaz. Bigarrenaz ere zerbait esango dudan arren Andoni Sagarna batzordekideak helduko dio gai honi. Miren Azkaratek ere badu txosten labor bat aurkezteko asmoa. Ibon Sarasola batzordeburuak ere azaldu zigon, oraindik hain azpaldi ez dela, horretaz dituen uste-aburuak agertzeko asmoa. Horiek izango ditugu, beraz, gaurko jardunaldi honen gogoeta-bide: bide honetan barrena abiatuz gaur hona etorri zareten euskaltzain osoon usteak, iritziak eta irizpideak berariaz jaso nahi genituzke noski. Eta, posible balitz, Euskaltzaindiak guzti honetaz, Hondarribian 1981ean edota Lekunberri ondoren 1987an egin zuen bezala, erabaki-

-azalpen bat jakin araz dezan nahi genuke. Halako zerbait beharrezko dela deritzogu batzordekideok, hemendik aurrerako bidea argitzeko eta guztiok, Euskaltzaindiaren gidaritzapean, etekin oneko lankidetzan jardun ahal izateko.

I. EUSKALTZAINDIAREN EGINKIZUNA EUSKAL HITZ-ALTXORRAREN BERRIKUNTZA-LANEAN

Has gaitezen, beraz, hasieratik: zer dagokio Euskaltzaindiari eremu honetan? Edota, are gordinago esanik: ba al dagokio Euskaltzaindiari lexiko-berrikuntzan jardutea? Baten batek galdera hau lekuz kanpora dagoela uste izango du. “Mikel hori, oraindik hain zahartu ere ez zaigularik, dagoeneko burua galtzen hasi ote den” kezkatu ere egingo zen baten bat. Ez dut uste, ordea, galdera hori hain burugabea denik. Euskaltzaindia sortu zenetik, izan ere, euskalari eta euskaltzain askok, eta ez makalenek, heldu izan diote auzigai honi. Eta erantzunetan, ongi gogoan izan behar genukeenez, ez dira beti bat etorri izan.

Inork ez du dudarik egiten euskararen ohizko hitz-altxorra bildu, sailkatu, atondu, bateratu eta are, neurri batean edo bestean, txukuntzea badela Euskaltzaindiaren egitekoa. Ez nolanhiko egitekoa gainera, bere eginkizun mamienetako baizik. Egungo kale-giroan, bizimolde tekniko-industrial honen beharretara egokituko den hitz-altxor modernoa lantzea Euskaltzaindiaren ardurakoa den ala ez, hori ez da ordea beti eta nonahi hain garbi erabakirik egon. Barka egidazue, beraz, lehen begiratu batean burugabe samarra dirudien galdera batekin hasi banaiz: galdera egin beharra dagoela iruditzen zait, 1991n ere, kontuak behar bezala argituko baditugu.

On izango dugu, erantzun pisuzkorik bilatu nahi izatekotan, atzera begiratu eta Euskaltzaindiak, 1919tik honakoan, gai horren inguruan eraman izan duen bidea halako xehetasun batez arakatzea. Hori da, gaizki ez baderitzazue, hurrengo pasarteotan egin nahi nukeena.

I.1. Euskaltzaindiak hizkuntzaren esparru jakin batean zer eginik baduen ala ez duen jakiteko erreferentzi puntu nagusietariko bat, bistan denez, bere sortarauak dira. Sortarauak markatu ohi dute izan ere, beste edozein dokumentuk bezain zorrotz edo are zehazkiago, erakunde baten xedeak, jardun-esparruak eta lan-arloak zein diren.

Argibide baliotsua eskaintzen digute, alde honetatik, Euskaltzaindiaren 1919ko sortarauak. Horra, izan ere, Euskaltzaindiaren xedeak definitzen dituen arautegiaren lehen artikulua, bere g) pasartean, zer dioen: *hizkuntza gizarte-maila guztietan gai bihurtzeko lan egitea*. Euskara gizarte-bizitza modernoaren eginbehar guztietarako egokitzea ezin liteke, urrun-

dik ere, bere lexiko-berrikuntzaz bakarrik erdietsi edo lortu. Hori ere behar-beharrezkoa dugu ordea, helburu hori lortuko bada.

Sortarauen erantzuna argia da, beraz: lexiko-berrikuntza, euskal hitz-althorraren eguneratze-lana alegia, bada Euskaltzaindiaren eginkizun. Bere xede nagusietariko bat horixe da, hain zuzen.

I.2. Horretarako mandatu zorrotza izanik ere egia da gutxi, oso gutxi egin izan duela Euskaltzaindiak, sortu zenetik 1970eko hamarkadara arte bederen, alor horretan: gramatika-alorrean edota ortografiarenean baino hagitx gutxiago, nolahi ere. Urtealdi txarrak, ilun eta zapalduak, izan zirela tartean gogoraraziko dit norbaitek, gerora gabe; eta horrexegatik, hain zuzen, bere eginkizun hau bete gabe utzi behar izan zuela Euskaltzaindiak erantzungo dit. Egia dio halakok, noski. Ez, ordea, egia osoa. Eta egi erdiak, ezaguna denez, erdia ustel izan ohi du maiztxo. Hemen ere halako zerbaiten aurrean gaude.

I.3. Euskal hitz-althorraren berrikuntza-lana Euskaltzaindiaren eginkizun nagusietarikoa dela onarturik ere, berrikuntza hori nork, nola, zenbateko hedaduraz eta noiz egin behar lukeen sarri eztabaidatu izan da gure artean, Euskaltzaindia sortu zenetik beretik: gogoan izan dezagun, adibidez, hizperrigintzari dagozkionetan P. Broussain baten eta J. Urkijo baten arteko aldea, 1918-1920 inguru hartan, zein handi eta sakona zen. Tirabira horrek bere oihartzuna izan zuen 1930 inguruan ere, ezaguna denez, erdal-euskal hiztegia zela medio: Azkue batez hizperriak sortu nahi zituen, ugari eta jator-ereduz sortu ere, eskolaumeek *eclipse parcial* modukoak eskoletan, bere eta beste hainbaten ustez laster zabaltzekoak ziren euskal eskoletan, buruz ikas zitzen. Altube batek, aldiz, beste era batera ikusten zituen berrikuntza-lan honen nondik norakoak. Eztabaida ez zen gainera hor amaitu, aurrerago ikusiko dugunez: gerraondoan bertan, berrogeiko hamarkadan, aurrez aurre heldu zitzaion auzigai honi eta erabakirik, batzar-agiriekin diotenez, ez zen hartu. Hamarkadaz hamarkada, behin eta berriro agertu izan da euskaltzainen artean duda-muda hori: euskara dagoen egoeran egonik, ez teoriatzko egoera txuri-gorri batean alegia, komeni al da lexiko-berrikuntzari ekitea. Eta, komeni izatekotan, nola ekin behar zaio langintza bihurri honi. Azken puntu hau da, hain zuzen, ondoren aipatu nahi dena.

II. EUSKALTZAINDIAREN JARDUPIDEA LEXIKO-BERRIKUNTZAREN ALORREAN

Lan hori berea duela onarturik ere, noiz-nola egin behar lukeen: hori da galdera nagusia. Horren inguruan ibili izan dira, urtea joan eta urtea etorri, Euskaltzaindiaren duda-muda eta eztabaida nagusiak.

L. Villasante jaunak behin eta berriro azaldu izan ditu, 1956tik honakoan, duda-muda eta eztabaida horien nondik norakoak. Ez noa, beraz, ezer berririk esatera, Villasantek luze eta zabal agertutakoak ahalik labur eta xumeen agertzera baizik. Barkatu, labur-biltze horretan, okerren bat sartzen badut. Nerea dateke halakoan errua, noski, ez Villasanterena.

Hiru bide-edo agertu izan dira, lexiko-berrikuntza nola bideratu erabakitzerakoan, hautakizun: nolabait bataiatzearren aitzindari-bidea deituko diot lehenengoari, aitorle-bidea bigarrenari eta, azkenik, elkargile-bidea aurreko beste bien tarte-bitartean dagoen sintesi-bideari. Ikus ditzagun halako xehetasun batez honako hiru bideok. Lehenengo bi bideen ezau-garri nagusiak argitzeko on izango dugu, adibidez, Euskaltzaindiaren 1945eko irailaren hogeitazortziko batzar-agiria aztertzea. Dakizuenez gaztelania-euskara hiztegia egiten urtealdi luzexka emana zuen Euskaltzaindiak, gerra aurrean, Azkueren zuzendaritzapean. Eta berriro lanari heldua zioten, gerra amaitu ondoren. Hiztegi horretako sarrera lexikal askok ohizko hitz-altxorreko elementuak zituen, normala denez, aipagai: *casa* = *etxe* edota *señor* = *jaun* modukoak, nolabait esatearren. Horrelakoetan euskalki eta grafia aldetiko problemak izango zituzten apika, baina euskal baliokiderik ez zitzairen noski hiztegi-gileei falta. Besterik zen, aldiz, euskaraz luze-zabalean erabili eta finkatu gabeko erdal *fórmula*, *telégrafo* edo *adverbio* modukoak euskal ordainen kontua. Zer egin lexiko-berrikuntzaren alorreko hitz "tekniko, moderno" horiekin? Horra 1945eko batzar-agiri horrek zer dioen:

"Erdera-euskera iztegia gertuten diarduen batzorde'ko euskaltzainak adierazoten dabe zertan daroen euren lana, ta diño "A" izkiari dagokon atala amaitutzat emon leikela, iztxo banaka batzuen utsa baino eztagoalata. Iztxo oneek nola euskeratu daitekezan itanduten dabe.

Gai au dala-ta Irigaray jaunak diño bere eritxiz, Lapurdi, Benabarra ta Zubero'ko euskalkien euskalariekin Euskaltzaindia bete arte, eleitekela ekin bear itz barriak atonduten, bestela jazo leitekela orain sorturiko itz barriak inguru areetan ontzat ez artzea eta beraz eginiko lana alperrikoa izatea; bere aburuz, oraingoz, iztegi barri orren lana eleiteke besterik izan bear, ezagaturiko euskal-itzen erderapena atondutea baino, euskerazko itz ezagaturik eztauken erdal-itzak iztegian sartu barik. Urkijo jaunak bere, eretxi auxe agertzen dau.

Bestela Etxaide ta Oleaga euskaltzainak dinoe, geroagoan, orain sorturiko itz barriak aldatu ta zuzendu bearra balitz-bere, orainganik itz barriok asmatzea egoki izango litekela, euskeraz zelan esan leitekezan jakiten eziran erderazko itz asko dagozalako ta euskeraz idatzi nai dabenai zelanbaiten lagundu bear litzakielako.

Batzuk eta besteok luzaro daragoioe eztabaida onetan. Erabagirik ezta artu".

Ez zen berria, Euskaltzaindian, eztabaida-modu hori. Eta arrazoia, arrazoi bakarra alegia, ez zen iparraldeko euskaltzainak une horretan bertan ez egotea. Iparraldekoak bertan zirenean ere behin baino gehiagotan piztu izan zen eztabaida hori, eta apenas Euskaltzaindia erabaki sendorik hartzera iritsi zen. Batzutan aitzindari moduan erdal hitz hau eta hori euskaraz nola esan behar litzatekeen erabakitzera iritsi zen; bestetan, aldiz, gerorako utzi zituen horrelako erabakiak.

Aitzindari-bide honen lekuko ditugu, gerra aurrean, honako adibideok:

a) 1922ko apirilaren 27an, “*auferantzean erderazko gono esateko euskeraz ertz erabili bedi, ta edro esateko beñiz egal*” erabaki zuen Euskaltzaindiak.

b) 1926ko otsailaren 19an, berriz, “*amerizar edo amamar erdaldunak darabilen itzaren ikurpenez, uretaratu euskeraz esan behar dala*” erabaki zuen.

Beti ez zen, ordea, bete-betea aintzindari-bide honetara lerratzen. 1926ko garragarriaren 25eko batzaldian, adibidez, *antzoki* hitzak zirela eta horra kontuak nola gertatu ziren:

“Antzoki-itzak. Azkue jaunak, arlo auxe gai artu-ta, txosten bat irakuri digu, esanik, ez dala nolanaizen beñirik sortu bear. Arau batzuek dakarzki, auxe ondo moldatzeko. Mujika jaunak iardetsi diyo esanik: arau oyek eder izanañen, ez dirala gai ontan antzakotzat (sic) artu bear, badabiltzalako lendikan izen beñiyak eta abo askotan oituak, esate baterako antzoki (teatro), iruditegi (escenario).”

Horra hor, bere soil-biluzian, aitzindari-irizpidea (Azkuerena) eta aitorle-irizpidea (Mujikarena) aurrez aurre. Aitzindari-irizpideak hitz berriak sortzera darama hizkuntzalari edo euskaltzaina. Hitz-erabide arruntez, normalean: eratorpenez, hitz-elkarketaz, maileguz, zabalkuntza semantiko-ko edo berrezarpen lexikalez. *Ex nihilo* sortzera ere jo ohi du inoiz, hizperrigileak gai horietan euskaraz diharduten euskaldunek benetan zer erabiltzen duten kontuan hartu gabe. Arau batzuk oinarri hartuz hitz berriak moldatzera jotzen du, kontenplazio handiegirik gabe, aintzindari-bidearen aldekoak. Hitzen erabideari buruzko arau egokiak aplikatzea baizik ez dago, aintzindari-zalearentzat, euskararen lexiko-berrikuntza eragiteko.

Herriak ikasi egin behar ditu hitz horiek: lehendik ezer erabiltzen ez bazuen hori esateko, ikas dezala aurrerantzean nola esan; eta, ordurarte beste era batera esaten bazuen, ahaztu dezala hura eta arau egokiaren arabera moldaturiko berria ikas dezala.

Horren aurrez aurreko punta-muturrean dago, bestalde, aitorle-irizpidearen araberakoa: aztertu egin behar da lehenik jendeak hitz berri horiek nola esaten dituen; erabakiak hartzerakoan idazle-jendeari eman

behar zaio, batez ere, lehentasuna. Idazle-jendeak, erabiliaren erabiliaz, hitz berri bat euskaraz honela edo horrela erabil dezanean, hitz bat euskaldunen artean ongi errotu dadinean, lexiko-berrikuntzaren lanik zailena eginik dago. “Notario”-lana egitea besterik ez du Euskaltzaindiak izango: erdal *teatro* euskaraz *antzoki* esaten dela aitortzea, edota erdal *escenario* euskaraz *iruditegi* esaten (omen) dela erabakitzea. Horra hor aitorle-irizpidearen muina.

Norbaiti gogoak emana izango dio, honez gero, beste hau ere galdeztzeko: “Utzi alde batera iritzi-kontu horiek eta esaidazu, behingoz, Euskaltzaindiak 1926ko hartan nondik jo zuen: Azkueren aintzindari-bidetik, edota Mujikaren aitorle-bidetik”. Erantzuna, oraingoan, garbi samarra da: ez batetik eta ez bestetik, erdibideko hirugarren batetik baizik. Batzutan aitorlearena egin zuen alegia 1926ko hartan, eta *teatro*-tarako *antzoki* erabaki; beste zenbaitetan, aldiz, aitzindariarena: *escenario*-tarako, adibidez, “*abo askotan oitua*” omen zegoen *iruditegi* alde batera utzi eta, hobe beharrez, *agertoki* aukeratu zuen. Elkartu egin nahi izan zituen, itxuraz, aurreko bi irizpideak: ez arau “teoriko” egokien aplikatzaile mekaniko izan, eta ez euskaldun-jendearen ezpain-lumetan zabalduenik zeuden esamoldeen aitorle itsu gertatu. Elkargile-bidea deitu diogu, gorago, erdibideko edo sintesi moduko hirugarren irizpide horri.

—“Kontu zaharrekin zabilta ordea, Mikel, —esango dit batek baino gehiagok—; demagun gauzak orduan, Euskaltzaindiaren hasi berrian, horrela izan zirela. Bide luzea egin dugu ordea ordutik hona, euskararen batasun eta eguneratze-lanean. Eta orduan auzigai zirenak ez ditugu orain, ezinbestean, auzigai”.

Egia da hori ere. Ez egia osoa, ordea. Beti egon izan bait da Euskaltzaindian, gutxi edo asko, muturbide bi horien arteko kinka eta tirabira. Eta orain ere bai. Egoeraren larriak eta behararen gorriak hitz berriak sortzera, ahalik eta modu egokienean baina berehala eta ugari sortzera, bultzatu izan du eta bultzatzen du aitzindari-irizpideak. Euskaldungoak oro har, eta euskal idazleek bereziki, hitz berrien kontuak bideratu, landu eta umotu artean alferrikakoak (edo are kaltegarri) gertatu omen daitezkeen neurriak ez hartzera bultzatu eta bultzatzen du, aitzitik, aitorle-irizpideak. Adibideak, tirabira horren adibideak, ugari ditugu. Horrela:

II.1. 1950.eko hamarkadan, euskara kultur hizkuntza bihurtu nahia indarberritzen hasi zen hartan, bere gordinean agertu ziren berriro lexiko-berrikuntzaren alorreko kontrajoera biok. Demagun, diogunaren lekuko, Euskaltzaindiak 1956an, Arantzazun, egindako Euskaltzaleen Biltzar famatu hura. Urrestarazu-Umandik, Paristik bidalitako bere idazkian, honela zioen: “*izkuntza bat kulturazkoa dala esateko, izkuntza ori Munduan erabiltzen eta erabiliko diran giza-adimenaren ezagupide guztiak ikasteko,*

irakasteko, adierazteko ta edatzeko bide izan bear". Pausoz pauso egin beharreko lana ikusten zuen Umandik guzti hori, jakina, eta ez gauetik goizera bideratzekoa. "Ala ta guzti ere, abiatu egin behar" esaten zuen. Eta abiatzeko, nondik abiatu?: "Kultura guzien lenengo oñarria irakurten eta idazten ongi jakitea da; ortarako gramatika dugu bearrena. (...) eta nun ditugu guziok ontzat ar ditzakegun gramatika-itz bereziak? Ontarako, nere ustez, beste aunitzen artean, Euskaltzaindiaren lan egokia. Aspaldian antzerkirako egin zuena egin lezake orobat euskal-gramatikaren itz bereziak aukeratzeko: zar edo berri itz auek, danetara; baña guztiz bearrezkoa dugu itz berezi oiek eukitzea". Erdibideko jokamoldeari errespeto handia ageri bazion ere badirudi punta bateko joera aukeratzekotan aintzindari-bidea zuela Umandik begiko.

1956ko Biltzarrak garrantzi handia aitortu zion, egia esan, lexiko-berrikuntzaren kontu honi. Ikusi besterik ez dago, adibidez, Villasanteren orduko txosten gihartsua. Lexiko-berrikuntzari zentzuz eta gogotik ekin beharra azpimarratuz, honako hau zioen txosten hartan, besteak beste, euskaltzainburu ohiak: "**homo-faber** izendatua izan den gizakume gogolanduak ere, lanabes edo tresnak euki ezik, ezin du deusik egin. Eta giza-adimenaren tresnak auetxek dira: kultur-saillean erabiltzen diren kontzeptuak, nozioneak, izenak eta itzak. Oiek eztitugun artean, ezugu aurrerapenik egin al izango". Edota, aurreraxeago: "izkuntza edozein maillatako kultur-gaietarako mintzabide bihurtuaz" euskararen iraupena eta aurrerebidea ziurta zitekeela.

Erabakiak hartu ere egin zituen Euskaltzaindiak 1956ko jardunaldi hartan. Euskal hitz-altxorra berritu beharraz bada, hain zuzen, erabaki haien amaieran aipamen espresurik: "*Jardunaldi ta eztabaida guzti auetan ikusi da argi ta garbi zenbait gaitan aritzeko itzen bear gorria dagoela*". Gaitza aitortu ondoren zein sendagai proposatu zuen ordea Euskaltzaindiak, ekinaldi hartan? Erabakien 5. atalak erantzuten dio galdera horri: "*Badaki batzarreak zenbait kultura-sailletan itzen eskas gabiltzala. Geroago, bear den garaiean, Euskaltzaindiak bere erabakiak ar ditzan, euskaldun ikasi guztieri eskatzen zaie, orretarako egokiera dutenean, gai oriek, bai itzez eta bai izkribuz, euskeraz erabiltzeko, erderara jo gabe, naiz ta nekagarriago izan*". Eta honela amaitzen zuen bere gomendio-aipamena: "*Obe dugu euskera mordoilloan jardun, burutaziñoak adierazi gabe ta ulergaitz utzi baiño, edo zeatz adierazi gabe*".

Aitorle-irizpidera bildu zen beraz Euskaltzaindia, xehetasunak xehetasun, 1956an: *Euskal idazle-jendeak egin beza euskeraz, euskara garbi-garbian izango ez bada ere, nork bere lanbide-alorrean. Eta gero, behar den garaian, hartuko dira behar diren erabakiak.*

II.2. Hamarkada haren amaiera-aldean bertan, 1959an alegia, hartu ere hartu zituen Euskaltzaindiak lexiko alorreko lehen erabakiak. Garbi-

zaletasunak sortutako hainbat hitz iratxori bidea itxi eta, horien ordez, euskara bizian sustraiturik zeuden hitzak, zeinnahi etorkitakoak zirela ere, hobestea izan zen 1959ko apirilaren 2ko agiri haren asmo nagusia. Ohizko hitz-altxorrari zegokion gaia zen hau, berez, lexiko-berrikuntzaren alorrekoa baino areago. Azken puntu honetaz ere eman zuen, ordea, azalpen zehatzik: *“izkuntza berezien gaiñetik zabaldurik dauden kultura eta zivilizaziozko itzak ontzat artzea eta erabiltzea Euskaltzaindiak begi onez ikusten du. Adibidez: **politika, teknika, literatura, liturjia, metro, kilometro ta abar**”*.

Bistan dago erabaki honekin, xehetasunetan sartu ez bazen ere, aitzindari-lanari ekin ziola Euskaltzaindiak. Aldi batean atzundurik-edo utzitako mailegu-bideari balio-indar handia aitortu zitzaion euskal hitz-altxorraren berrikuntzarako. Lema-kolpe baten modukoa izan zen, askok aitortua duenez, 1959ko erabaki hura.

II.3. Astinaldi horren oihartzun gisa, 1960tik 1980 ingurura bitartean areagotu egin zen, Euskaltzaindian eta Euskaltzainditik kanpora, aitorle-irizpidea utzi eta aitzindari-irizpidera biltzeko joera. Lexiko-sorkuntzak ohi ez bezalako abiada eta zabalera hartu zuen gure artean; ez da faltatu izan *lexikogenesis* baino areago gure orduko fasealdi hura *lexikorrea* izan zela adierazi duenik ere. Genesi ala rhea, kontua da gomendio eta erabaki-mordoa, inoiz ez bezalako kopuruan eta ordurarte bakan goldaturiko lur-sailetan, hartu zuela Euskaltzaindiak: filatelia zela, merkatalgoizendegia zela, munduko estatu-izenak zirela, polizi erakunde desberdinen izenak zirela, arkitektura-hiztegia zela, matematika-hiztegia zela,... eta, batez ere, Zortzi Urte arteko Ikastola Hiztegia zela, lan gaitza burutu zuen Euskaltzaindiak aski epe laburrean, lexiko-berrikuntzaren esparru honetan. Aitorle-bidea eta are elkargile-irizpidea alde batera utzia, bete-betean sartu zen aitzindari-irizpidearen ildotik: *Euskaltzaindiak eman egingo zituen gomendio-erabakiak, eta gero gerokoak: euskarari gerorabide itxaropentsuak ikusiabartzen zitzaizkion une hartan, inork ez zezala behintzat esan Euskaltzaindiak bere neurrian, neurri oparoan gainera, erantzuten jakin ez zuenik*.

Hizkuntz Akademia ez zebilen bakarrik, gainera, lexiko-sorkuntzaren irakinaldi hartan. Belaunaldi berri bat, hirurogeiko hamarkadan “gazte gera gazte, ta ez gaude konforme” kantari hazi eta hezitako belaunaldi berri bat, gogoz eta prestu zegoen, Euskaltzaindiak erabakitzen zuena buruz ikasi eta nork bere esparruan, eskola-munduan eta aldizkari-liburuetan bereziki, zabaltzeko.

Ez hori bakarrik: hiztegi-gintza teknikoaren goraldia ere orduko xea dugu. Orduan sortu eta eratua dugu, besteak beste, UZEI.

II.4. Lexiko-sorkuntzaren irakinaldi honek ere bere gainak jo zituen ordea. Eta horrela, une batean, 1970eko hamarkadan hain gogoz ibilitako

bideari alto eman zitzaion. Ez gara orain, noski, Mitxelena batek esate baterako UZEIren lanmoldeari aurkitzen zizkion ajeak eta hutsarteak banan-banan aipatzen hasiko. Oker egingo genuke, gainera, kritika horiek UZEIren hiztegegintzan zentratzearekin. Ni neu testigu izana naiz, esate baterako, Euskaltzaindiaren beraren hainbat lan ere, *Zortzi Urte arteko Ikastola Hiztegiari* adibidez, Mitxelenak jartzen zizkion erreparoez: han hartutako hainbat erabaki (1784 hitz zekartzan hiztegi honek; gehienak berriak), azken orrazketak berak eginak zizkion arren, ez zitzaion Mitxelenari 1980 ingururako egoki iruditzen.

Arrazoi bat edo beste dela medio, kontua da Euskaltzaindiak berariaz aztertu zuela berriro, 1981ean, euskal hitz-althorraren berrikuntza hau eta berari, langintza horren baitan, zer leku zegokiokoen birdefinitu egin zuela. Honako hau izan zen, hain zuzen, 1981eko abenduaren 29ko bere erabakia:

EUSKALTZAINDIAREN ADIERAZPENAK

1. HIZTEGIGINTZAZ

Hondarribian, 1981.eko Abenduaren 29an bildurik, Euskaltzaindiak honako hau aditzera ematen du: Euskaltzaindiak literatura eta gramatikaz beste alde, hiztegi lana du bere eginkizun nagusienetarikoa.

Hizkuntzarekiko plangintza orokor baten barnean sartua aurkitzen da hiztegegintza, eta Euskaltzaindiak erantzun egokiak eman nahi dizkio honi.

Langintza horretan ordea, maila bat baino gehiago bada eta beren arteko lehenetasuna kontutan eduki behar du. Euskal hiztegieta, adibidez:

- *Orokorra.*
- *Hiritartua.*
- *Espezializatuak.*

1. Hiztegi orokorrean, Euskaltzaindiak aspaldidanik hasiak dituen lanak aurrera daramatza ahalik eta lasterren buru emateko asmoz.

2. Bilera honetan beharrezkoa ikusi da batzorde bat sortzea, horretarako behar diren gaiak, ahalak eta lankideak biltzeko.

3. Zuzenean ez da Euskaltzaindiaren lana, beste edozein hizkuntzatan ere ez den bezala, hiztegi espezializatuen sortzea eta banan banako azterketa egitea, hizkuntzari eta euskararen egiturari dagozkion funtsezko puntuak zaintzea izan ezik.

Hitz teknikoetan Euskaltzaindiak pozik ikusten du grafia gai orokorrean erabakiak daudenek harrera ona izan dutela. Erabaki gabe daudenak lehenbaitlehen argitzen ahaleginduko da.

Ezin hobeki deritza Euskaltzaindiak edonork taldeka nahiz bakarka arlo honetan lan egiteari.

Lexiko-berrikuntzaren alorrean behintzat aldaketa nabarmena ekarri zuen, bistan denez, 1981eko erabaki honek. Aurreko hamar urteetan hain ugari prestatutako hiztegi teknikoei (matematika, merkatalgoa, filatelia, arkitektura...) geldialdi bat eman zien Euskaltzaindiak. Aitzindari-lan hori ez zela zuzen-zuzenean berea pentsatu zuen.

Horrek ez du esan nahi, ordea, eskuak tolestu eta deskantsu ederrean gelditzea erabaki zuenik, oso bestelako kontua baizik. Bere lehentasunak, premiak eta eginbehar nagusiak beste eginkizun batzuetara orientatu zituen. Horrela:

a) Erdarazko hitz “berri” bat (demagun, esate baterako, *alunizar* edo *reacción química*) euskaraz nola esan behar litzatekeen asmatzen hasi ordez, euskaraz esan edo esaten diren hitzak nola esan eta nola esaten diren aztertzea, ahalik eta era exhaustibo eta sistematikoenean aztertzea, hartu zuen helburu. Eta pauso sendoak ematen ari da, geroztik, helburu bikoitx hori erdiestearren. Hitzak nola (noiz, nork...) erabili diren jakiteko OEH proiektua eratu zuen eta aurrera darama. Hitzak *orain* nola erabiltzen diren jakiteko, berriz, EEBS proiektuarekin ari da. Bata bestearen osagarri dira proiektu biok, bistan denez, eta ez elkarren lehiakide. Bilketak eta sistematizatze-lana da, funtsean, OEH-k eta EEBS-k damaigutena.

b) Lexikologiako lana ere berehala, lehentasun osoz alegia, bideratzen hasi beharra zegoela ikusi zuen Euskaltzaindiak 1981eko hartan. Hortik sortu zen, gogoan dugunez, maileguzko hitzen azterketa (gero erabakiak) eta LEF batzordearen geroztikako lan gutzia.

c) Hirugarren xede bat ere ezarri zion azkenik, Euskaltzaindiak, bere buruari: hiztegi hiritartu arau-emailea.

Diogun, beraz, bideberritze bat ekarri zuela, zenbait alorretako geldialdia baino areago, 1981eko erabakiak: Euskaltzaindiak lexiko-berrikuntzaren barrutian zer egin behar duen eta zer ez, eta egin behar duen hori nola egin behar duen, aztertu zen batez ere Hondarribian. Ordutik honako ibilbidearen ernamuin gertatu da, hainbat aldetatik, erabaki estrategiko hura.

II.5. Zer egin nahi den, eta *nola*, jakitea arras garrantzitsua izan arren, besterik ere argitu behar izaten da ordea ezer egin nahi denean: *nork* egingo duen, *noiz* eta *zein baliabidez*. Hondarribian ez zen, ulertzeko ere denez, xehetasun horietara iritsi. Geroko kontuak dira hauek: 1984etik 1987ra bitartekoak. Hiztegegintza-batzordea sortu zenetik hainbat lan egin zen, bertako idazkaritzatik eta Euskaltzaindiaren osoko bilkuretatik, gai horiek bideratzeko. Eta Herri Aginteek, horrelako langintza bati erantzutekotan ezinbesteko bidelagun, babesle eta diru-iturri izan beharko zuketena Herri Aginteek, aski eskuzabal erantzun zioten lau bat urte horietan eratu zen luze-zabaleko hiztegegintza-lan honi. Hiruzpalau

urteko argitze-lan honek Lekunberrin (orain bost urte) izan zuen bere goi-erpina: Lekunberrin eta, handik epe laburrera, batzordeño baten proposamen-idazkian oinarriturik Euskaltzaindiak 1987ko urtarrilaren 31n hartutako erabakian. Hona, hitzez hitz, 1987k erabaki horren lehenengo bi atalak (*Eusker*a, 1987,2; 343or. eta hurr.).

LEXIKO-BERRIKUNTZA ETA BILKETA-LANA NOLA BIDERA

*Euskaltzaindiaren erabakia,
1987ko Urtarrilaren 31ko bilkuran onartua*

Hiztegitza Batzordeak 1986ko Urriaren 24 eta 25ean, Larraun-Lekunberrin, euskal lexiko-berrikuntzaz egindako azterlanean oinarrituz, eta gai hori sakonago lantzeko batzordeñoak Azaroaren 30ean aurkezturiko proposamena beharrezko arretaz aztertu ondoren, honako erabaki hau hartu du Euskaltzaindiak:

I. ABIABURUAK

Euskal hitz-althorraren berritze-lanak direla eta ondoko abiaburuok hartzen ditu Euskaltzaindiak gidari:

a) Bere sortarauek garbi adierazten dutenez (arautegiko 1. atala, g puntua), Euskaltzaindiaren zeregin nagusietariko bat gure hizkuntza gizarte-maila guztietan gai bihurtzeko lan egitea da.

b) Euskararen gaurkotze eta modernizazio-lana oro har, eta bere hitz-althorraren berritzea bereziki, bete-betean sartzen dira beraz Euskaltzaindiaren lan-esparruan.

c) Euskaldun-jendeak gidaritza eta bateragune baten premia bizia ageri du lexiko-berrikuntzaren alorrean. Bizibidez irakaskuntzan, administrazioan nahiz komunikabideetan diharduten euskaldunek sentitzen dute, itxuraz, premiarik larriena. Ez horiek bakarrik ordea: baserri-giro itxi-itxian edo antzeko bizigune lehenari lotuetan bizi diren euskaldun egunetik egunera urriagoak izan ezik, gainerakoek geroz eta biziago nabari dute, artez edo moldez, beharizan horren zantzua.

Euskaltzaindiak, hizkuntza kontuan herri honen erakunde aholku-emaile denez, aurrez aurre erantzun nahi dio euskaldun-jendearen gidaritza- eta bateratze-behar horri.

II. OINARRIZKO ERIZPIDEAK

Hiztegitzaren alorrari dagokionez, eta oraindainoko pausoen jarraipen gisa, honako erizpide nagusiotan oinarrituko du Euskaltzaindiak lexiko-berrikuntzaren alorra.

II.1. Hitz-althorraren berrikuntza ez da gauek goizera erabaki daitekeen auzia. Inolako arau zehatzik eman aurretik, bereziki, euskaldungoak

ahoz zein idatziz ageri duen jokamoldea bertatik bertara ezagutzea komeni da.

Gaurko egoeran ez da komeni, beraz, jakintzagai eta bizigune desberdinetako hizperrietan banan banako arau sendo eta onespenik ematea. Badago hori baino aurreragoko lanik; eta, aurrelan horiek bideratu artean, hobe da arau-emankizuna alde batera uztea.

II.2. Presa handikoa, eta premia bizikoa, bilketa-lana da gaur egun. Euskaltzaindiak begi onez ikusten du hainbat taldek eta norbanakok azken urteotan aurrera daraman bilketa-lana; aintzakotzat hartzen ditu alor horretan eginak edo eginbidean dituzten saioak, eta aurrerantzean elkarlanean jarduteko gonbite-deia luzatzen die guztiei.

II.3. Euskaltzaindiaren Hiztegitza Batzordeak badu, lexiko-berrikuntzaren behar horri erantzuteko, berariazko lan-programa bat eratu: *Egungo Euskararen Bilketa-lan Sistematikoa* (EEBS programa) hain zuzen. Bide horretatik aurrera eramatea komeni da, oinarriz, euskal hitz-altzorraren berritze-saioa.

II.6. Azken ordukoak: zenbait kezkabide eta proposamen.

Nahiko zuzen jarraitu dira, bere batezbestekoan, Hondarribiko eta Lekunberriko erabaki haiek. 1970eko hamarkada euskal hizperriei dagokienez asmaketa-aldia izan bazen, bai Euskaltzaindian eta bai hemendik kanpora, oinagiturazko, arnas handiko eta irispide luzeko prestalenen epea izan da 1980ko hamarkada hau. Egia da begiz jotako guztia ez dela eskuratu: ez, behintzat, esandako garaian. Autokritikak, zientzi bidez eta gizalegez jardun nahi badugu hain noraezekoa dugun autokritikak, hori behintzat onartzera eraman behar gaitu. Eta onarpen honek, berriz, aitzakiak eta ulerbikoiztasunak alde batera utziaz konponbide artezak, hitzez ezezik egitez ere, bilatzera bultzatu behar gintuzke. Begien aurre-aurrean ditugun hutsarte horiek aintzakotzat hartuaz ere aurrerapauso sendoa eman dela uste dut, berriro diot, Euskaltzaindiaren hiztegitza-sailean orohar eta lexiko-berrikuntzarenean preseski. Inoiz, alderatzeko ere, izan ez dugun bezalako dokumentazio-iturriz eta irizpide-oinarriz horniturik gaude orain, aplikazio-pausoak ematen hasteko.

Bestelako pausorik ere ematen hasi da, bestetik, Euskaltzaindia: REN-FEko hitzak direla, Bilboko Boltsa edo Burtsa Ofizialeko hitzak direla, Administrazio-alorreko hitzen bat (Hacienda) dela,... hizperri teknikoak banan-banan lantzen eta gomendatzen hasia dugu berriro, orain 15 bat urteko bidera itzuliz, Hizkuntz Akademia.

Kezkabiderik sortzen digu honek bati baino gehiagori. Bide hori argitzen eta arautzen ez bada, istilu-iturri izan daitekeela deritzagu. Hona, konponbide posible baterako, zenbait ohar-azalpen:

a) 1981eko agirian garbi adierazi zen Euskaltzaindiak ez zuela aurretzean espezializate- eta teknika-alorretan banan- banako hizperrigintzan jarduteko asmorik. 1987an, hurrengo bost urteko epean behintzat (OEH eta EEBS amaitu arte alegia), ez zela horretan sartuko berretsi zuen. Hiztegitza-batzordearen ustez Euskaltzaindiaren irizpide horrek badu, orain ere, pisu-indarrak aski. Eta, ondorioz, irizpide nagusi hura bere horretan mantentzearen alde dago batzordea, irailaren 25eko idazkian azaldu zuenez (ikus hango I.1. puntua).

b) Euskaltzaindiak 1981eko eta 1987ko irizpide horiek aldatu egin ditzake noski; ikusi berri dugunez behin baino gehiagotan egin izan du lehen ere horrelako bide-aldatzerik; eta orain ere egin ezinik ez du. Bidez aldatzen badu, hori bai, jakinaren gainean eta guztiok jakitun izango garen moduan egitea komeni da.

c) Horrelako bide-aldatze bat, txiki edo handi, egitea erabakitzen badu, badira puntu batzuk erabat kontuan hartzea komeni direnak. Aurreko puntuan Hiztegitza batzordearen iritzia agertu den bezala nerea duzue, soil-soilik, honako hau: batzordean ez dugu, egia esan, puntu hau xehe-xehe aztertzeko astirik izan. Horra, beraz, nere ustea:

Euskaltzaindiak lanbide-esparru, jakintza-sail edo jardungune berezi bateko kontzeptu, tresna edo gertaera-ekintza berririk euskaraz nola esan erabakitzeotan, honako baldintza hauek hartu beharko lituzke kontuan:

c.1) Kontzeptu, tresna edo gertaera-ekintza horiek euskaraz bataiatzeko premia, benetako premia, dagoela ziurtatu: orain arte eta gaur egun euskaraz egiten ez den esparruetako hitz berriak euskaraz nola behar luketen asmatzen ez da hasiko Euskaltzaindia. Berariazko hizperrigintzari ekiteotan, premia larria dagoen alorretara soilik mugatuko du beraz, gaur-gaurkoz, bere saioa.

Honek ez du esan nahi bestelako eremuetarako aholku eske datozen erakunde horiek esku hutsik geldituko lirakeenik. Badaude gaur Euskal herrian, zorionez, era horretako aholku- edota itzulpen-lanetan diharduten elkarte eta lantaldeak: aski litzateke, halakoetan, Euskaltzaindiak aholku eske datorrenari elkarte edo lantalde horien berri ematea.

c.2) Hizperri bat eratu eta erabaki aurretik, orain arte kontzeptu, tresna edo ekintza hori euskaraz nola erabili den edota nola erabiltzen den aztertuko du Euskaltzaindiak. Ez, noski, inoiz erabili den forma bati, den traketsena dela ere, erabili izan hutsagatik itsu-itsuan ofizialtasun-indarrak emateko. Bai, ordea, erabakia hartu aurretik ezinbestekoa den dokumentazio-oinarri sendoaz hornitzeko.

c.3) Ondoko jakinuturri hauez baliatuko da Euskaltzaindia, gutxie- nez, dokumentazio-lan hori egiterakoan.

- OEHren datu-biltegia (argitaraturik dagoena eta argitaragabea).
- EEBS: dagoeneko metaturik dagoen 2 milioi testu-hitzeko datu-bankua eta hemendik aurrerakoa.
- Euskal hiztegi klasikoak (Azkue, Lhande...) eta gaur egun gehien korritzen dutenak (Kintanarena, Adorez,...).
- Espezialitate-hiztegiak (UZEIrenak eta beste).
- Kasuan kasuko elkarte, lantalde edo langune espezializaturiko eta-koak (administrazio-hitz berrietarako hor daude, adibidez, HAEE-IVAP, Aldizkari ofizialetako itzulpen-bulegoak,...).

Hartutako erabakia interesatuari jakin arazi aurretik, azkenik, aurreko puntuan adierazitako solaskide kualifikatu horiei beren ohar-iritziak aurkezteko aukera emango zaie.

d) Dokumentazio-lan honen jectio-ardura Hiztegi-gintza-batzordeak berak gitea: hori litzateke bidezkoena. Bertako batzorde-atalak eta lantaldeak dira puntu horiekin harreman zuzenena dutenak; eta aski litzateke, lan-modu horiek bideratzeko, aholku-eskeak Euskaltzaindira iritsi ahala eske hori Hiztegi-gintza-batzordeari eskuratzea.

III. AURRERA BEGIRA ZER

Ez naiz honetan sobera luzatuko. Miren Azkarate eta Andoni Sagarra batzordekideek badute honetaz txosten bana, gaur bertan hemen aurkeztekoa. Eta haiei eman nahi diet, luzamendu handiagorik gabe, hitza. Ez, ordea, hezkuntza-alorrean eta gaur eguneko euskalgintza dinamikoan ageri den beste zenbait alorretan ikusiabartzen dudana premia nagusi baten berri eman gabe.

Alde honetatik bada lan bat, hain zuzen, gerora gabe aurrera eraman daitekeena eta, gauzak ondo antolatuko balira, Euskaltzaindiaren 1993ko kongresurako bideratua egon ezinik ez lukeena (ez han bukatzeko halere: lauzpabost urteko lana litzateke hori, hasi eta buka). Gutxienez euskal hitzen idatzizko forma zuzena emango duen ortografi hiztegiari ari naiz noski. Hasieran izen hori eman genion Hiztegi-gintza-batzordean, eta honi eusten diot oraingoz. Bestelako bataiorik ere eman zaio geroztik, ordea: zalantzen hiztegia, euskara batuaren hiztegia,... Bataio-kontuaren gorabehera hori iruditzen zait oraingoz, dena den, gutxiena. Zertarako hiztegi berri hau?: honegatik edo hargatik, euskara batuaz dihardugunean ere hainbat hitz eta esapide justu nola idatzi behar den ez dugu jakiten. Horri buruzko zalantzak argitzen lagunduko luke era honetako ortografi hiztegi horrek. Lehen estimazio baten arabera, 10.000-20.000 hitz ingu-

ruko zerrenda izango litzateke hiztegi hori. Bada gorago jo nahi lukeenik ere, 50.000 hitz ingurura iritsiz. Ortografiatzko edo dena delako hiztegi hori premia handikoa da, alde askotatik begiratuta:

a) Eskola-munduan 11.500 irakasle euskaldunetik gora ditugu Euskal Autonomi Elkartearen bertan, 300 eta gehiago ikastetxetan euskaraz, nagusiki edo soil-soilik euskaraz, irakasten ari direnak. Erantsi horri gero eta euskaltegi ugariagoetako irakasleak. Eta ez ahaztu, gainera, batzuen eta besteen ikasleak, gazte eta heldu.

b) Komunikabideetan ere, ahoz (irradi-telebistetan) zein idatziz (egunkari, astekari eta aldizkarietan) gizajende-sail handia ari da, eguna joan eta eguna etorri, euskaraz lanean.

c) Berdin argitaletxeetan eta haien inguruan, urtero argitara ematen diren 800 eta gehiago libururen prestalanean.

d) Administrazio-alorrean eta Unibertsitatean ere ez dira hain urriak, gehienetan erdal itsaso zabalez inguraturiko uharteak izan arren, euskaraz ari diren norbanako eta taldeak.

Euskaraz bizi eta euskaraz diharduten milaka lagun horiek dira, alde askotatik begiratuta, Euskaltzaindiaren erabakien premia handiena ageri ohi dutenak eta, erabakion berri izan orduko, gogozkoenik ikasten eta erabiltzen dituztenak.

Gizajende-multzo horrentzat laguntza handia litzateke, Hiztegi-gintza-batzorde honen ustez, ortografi hiztegi hori prestatu eta kaleratzea. Eta hori, ezinbestean, Euskaltzaindiak egin beharreko lana da: hori bai ezin duela Euskaltzaindiak beste inoren esku utzi. Prestalana, EEBSren kasuan bezala, bere esanera egongo den norbaitek, UZEIk nere ustean, egin dezake (berak dauka, besteak beste, hartarako dokumentazio-oinarri zabal eta egokituena). Ez, ordea, erabaki-hartzea: Euskaltzaindiaren baitan egiteko lana da hori.

Hori egiten asmatzen badugu, eta horretarako behar diren dirubide eta aginte-babesak eskuratzen, ez dugu lan makala eginik izango. Saiatzea behintzat merezi duen ekintza delakoan nago, eta hartara doaz nere gogo-asmoak.

Esan dut.